

sywnie nawożonych mineralnie) jest zagrożeniem dla stanowiska welianeczki alpejskiej oraz pozostałych rzadkich gatunków. Jednak najpoważniejszą i niestety niewykluczoną groźbą jest zmiana stosunków wodnych poprzez osuszanie zbiornika wodnego wraz z otaczającym go torfowiskiem. Z tego względu wydaje się konieczne zabezpieczenie tego cennego obiektu przez uznanie za rezerwat przyrody.

Izabella Kirpluk

WAŻNIEJSZE PIŚMIENICTWO

Jasnowska J., Jasnowski M. 1977. *Zagrożone gatunki flory torlowisk*. Chrońmy Przyr. Ojcz. 33, 4: 5—14.

Jasiewicz A. 1981. *Wykaz gatunków rzadkich i zagrożonych flory polskiej*. *Fragm. Flor. et Geobot.* 27, 3: 401—414.

Polakowski B. 1963. *Stosunki geobotaniczne Pomorza Wschodniego*. *Zesz. Nauk. WSR w Olsztynie* 15, 1.

Sudnik-Hrynkiewicz B. 1976. *Rośliny naczyniowe okolic Gib (obszar północno-wschodni)*. *Mpis, Zakł. Syst. i Geogr. Roslin UW, Warszawa*.

Szafer W., Zarzycki K. (red.) 1972. *Szala roślinna Polski*. T. I, PWN, Warszawa.

Zarzycki K., Wojewoda W. (red.) 1986. *Lista roślin wymierających i zagrożonych w Polsce*. PWN, Warszawa.

Podkolan biały *Platanthera bilolia* i zanokcica ciemna *Asplenium adiantum-nigrum* w Górach Ołowianych

Dolny Śląsk jest jedynym terenem w Polsce, gdzie występują na powierzchni rzadkie skały ultrametamorficzne — serpentynyty. Powstały one z przeobrażenia skał klasy dunitu i perydotytu; odznaczają się charakterystyczną, jabłkowiezieloną barwą oraz specyficznym składem chemicznym z dużą zawartością magnezu i niklu. Powoduje to, iż wytworzone z nich gleby, szczególnie inicjalne, są siedliskiem interesującej flory z wieloma gatunkami rzadko notowanymi na obszarze naszego kraju. Największe masywy serpentynitowe występują w okolicy Jordanowa, Szklar, Brzeźnicy oraz w Górach Sowich, gdzie naliczono około 100 soczewek tych skał (Bolewski, Parachoniak 1982). Niewielka, eksploatowana niegdyś soczewka znajduje się też w Górach Ołowianych (pasmo Gór Kaczawskich) w okolicy Janowic Wielkich w województwie jeleniogórskim (ryc. 1).

W chwili obecnej ten niewielki kamieniołom porośnięty jest przeważnie lasem z przewagą dębu i nie prezentuje wartości użytkowych.

Ryc. 1. Położenie kamieniołomu serpentynitu koło Janowic Wielkich: 1 — linia kolejowa, 2 — rzeka, 3 — drogi, 4 — granice lasów, 5 — położenie kamieniołomu. — Situation of the quarry of the serpentinite marble near Janowice Wielkie: 1 — railway line, 2 — river, 3 — roads, 4 — boundaries of forests, 5 — situation of the quarry

Zajmuje szczyt niewysokiego wzgórza (ok. 550 m n.p.m.) o obszarze ok. 1 ha, leżące nad wsią Janowice Stare w kierunku północnym. Na nim właśnie odnaleziono kilka interesujących gatunków roślin będących tematem niniejszej publikacji.

W pierwszej kolejności wymienić należy podkolan biały *Platanthera*

bitolia, gdyż mimo stosunkowo dobrej znajomości rozmieszczenia storczyków na Dolnym Śląsku nie był on do tej pory notowany z Gór Oławianych. Informacje na temat występowania podkolanu białego w woj. jeleniogórskim zebrał Kusiak (1990) i wynika z nich, iż najbliższe znane stanowiska tego gatunku mieszczą się na Kapeli w Górach Kaczawskich oraz w Rudawach Janowickich. Teren ten był także poddany intensywnej penetracji przez florystów niemieckich (Schube 1903), jednak omawianego gatunku stąd nie podawano. Wydaje się, iż naprawdę mamy tu do czynienia z nowym, a nie tylko nieznanym stanowiskiem omawianego gatunku.

Rośnie tu niewielka liczba kwitnących egzemplarzy podkolanu białego, w dobrym stanie zdrowotnym, na połogim stoku ograniczającym od południa wnękę kamieniołomu. Wraz z nim występują: kłosownica pierza-

Ryc. 2. Zanokcica ciemna (wg Mądalskiego 1954). — *Asplenium adiantum-nigrum* (according to Mądalski 1954)

sta *Brachypodium pinnatum*, jastrzębiec kosmaczek *Hieracium pilosella*, groszek leśny *Lathyrus sylvester*, lepnica rozdęta *Silene vulgaris* i inne gatunki ciepłolubnych łąk. Są to więc inne warunki siedliskowe niż na stanowisku opisanym z Opolszczyzny (Zabawski 1983) k. Lewina Brzeskiego. Wspólne jest dla obu występowanie gatunku na nie zagospodarowanych nieużytkach o charakterze leśno-zaroślowym, co niewątpliwie spowodowane jest wypieraniem storczyków z ich naturalnych siedlisk.

Floryści niemieccy szczególnie interesowali się tym terenem z powodu występowania na nim dużej ilości paproci serpentynitowych z rodzaju zanokcica *Asplenium*. Do dnia dzisiejszego przetrwały tu wyłącznie dwa gatunki: zanokcica ciemna *Asplenium adiantum-nigrum* i serpentynowa *A. adulterinum*. Występują one na kilku skalach we wschodniej części kamieniołomu wspólnie z trzcinnikiem leśnym *Calamagrostis arundinacea*, kostrzewą bruzdkowaną *Festuca sulcata* i rokiem *Hypnum cupressiforme*. W czasie prowadzonych badań stwierdzono obecność zaledwie 6 egzemplarzy zanokcicy ciemnej i 13 egzemplarzy zanokcicy serpentynowej, tymczasem zachowane źródła oraz materiały zielnikowe, zgromadzone w Zielniku Uniwersytetu Wrocławskiego, pozwalają przypuszczać, że przed r. 1945 było to stanowisko bardzo bogate. Wskazuje na to także Schube (1903), podając z niego także zanokcicę klinowatą *Asplenium cuneifolium*, zieloną *A. viride* oraz mieszańca *A. × alternifolium*, których dziś już nie odnaleziono.

Główne przyczyny wymierania paproci serpentynowych to nadmierna eksploatacja skał serpentynitowych na potrzeby gospodarki człowieka (np. w Masywie Grochowej) oraz naturalna sukcesja powodująca wypieranie chasmofitów z ich siedlisk. Na badanym terenie szczególnie ekspansywny jest trzcinnik leśny, występujący w dużej ilości na skałach kamieniołomu i zarastający powoli stanowiska zanokcic. Gatunki ujęte w liście roślin zagrożonych i wymierających (Zarzycki, Wojewoda red. 1986) jako rzadkie *Asplenium cuneifolium* i *Asplenium adulterinum* oraz o nieokreślonym zagrożeniu *Asplenium adiantum-nigrum* zaliczone mogą być do wymierających.

Krzysztof Świerkosz

WAŻNIEJSZE PIŚMIENNICTWO

Bolewski A., Parachoniak W. 1982. *Petrografia*. PWN, Warszawa.

Kusiak T. 1990. *Orchids of Jelenia Góra Region and the problems of their protection*. Acta Univ. Wrat. 1055, *Proceedings of the Symposium on Biology and Ecology of European Orchids*, s. 211—216.

Mądalski J. 1954. *Atlas Flory Polski i Ziemi Ościennych*. T. 1, z. 1, tab. 20, PWN, Warszawa—Wrocław.

Schube T. 1903. *Die Verbreitung der Gelaspflanzen in Schlesien preussischen und Osterreichischen Antheils*. Breslau.

Zabawski J. 1983. *Rzadkie gatunki storczyków *Platanthera bilolia* i *Platanthera chlorantha* na Opolszczyźnie*. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 39, 6: 84–87.

Zarzycki K., Wojewoda W. (red.) 1986. *Lista roślin wymierających i zagrożonych w Polsce*. PWN, Warszawa.

OCHRONA ZWIERZĄT

Gęś gęgawa *Anser anser* w rezerwacie „Jezioro Siedmiu Wysp”

Rezerwat „Jezioro Siedmiu Wysp” jest położony w północno-zachodniej części województwa suwalskiego, na granicy z województwem olsztyńskim i Okręgiem Kaliningradzko-Królewieckim, należącym do Rosji. Jest on ulubionym miejscem przelotów dzikich gęsi w czasie ich wędrówek jesiennych i wiosennych. W czasie tych ciągów spotyka się 2 gatunki gęsi, które w Polsce nie gnieźdzą się, a mianowicie: gęś zbożową *Anser fabalis* i gęś białoczelną *A. albifrons*. Gnieźdząca się w Polsce gęś gęgawa nie była w tym rezerwacie spotykana ani jako gniazdowa, ani jako przelotna.

W czasie prowadzenia obserwacji ornitologicznych w latach 1952—1990 nie odnotowałem gęsi gęgawy *Anser anser* w czasie ciągów ani żywej, ani zabitej przez myśliwych.

W ostatnich kilku latach otrzymywałem wiadomości o obserwacjach dzikich gęsi po 1 maja, kiedy to przelotnych gęsi zbożowych i białoczelnych już nie ma. W 1990 r., 20 czerwca zaobserwowałem w północno-wschodniej części jeziora Oświn w rezerwacie „Jezioro Siedmiu Wysp” 4 gęsi gęgawy. W dniu 21 czerwca 1990 r. obserwowałem 7 gęgaw w tej samej okolicy. Północno-wschodnia część jeziora Oświn, między półwyspem koło Zielonego Ostrowia a polami gospodarstwa PGR Pasternak, jest płytką i porośniętą szuwarami, stwarzającymi doskonałe warunki do gnieźdzenia się gęsi gęgawy oraz innych ptaków wodnych i błotnych. Gęś gęgawa gnieździ się zaledwie od kilku lat w rezerwacie w liczbie około 2 par.

Apeluję do myśliwych, aby nie polowali na gęsi wcześniej niż od 20 września i tylko do końca grudnia. Ochrona gęsi wiosną i latem jest w Polsce niezbędna ze względu na gniazdującą u nas gęgawę.

Włodzimierz Mierzwiński